

УДК 811.161.2'23 Пахльовська О.

Петрів Х. В.

СЕМАНТИЧНИЙ РЕЗОНАНС ЯК МЕХАНІЗМ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ АВТОРСЬКОЇ КОНЦЕПТОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ ОКСАНИ ПАХЛЬОВСЬКОЇ)

У статті проаналізовано явище семантичного резонансу як способу впливу на реципієнта в текстах Оксани Пахльовської. Досліджено лінгвальні й екстралінгвальні чинники його реалізації та комплексний полісенсорний характер, який провокує породження емоційних образів у свідомості адресата.

Ключові слова: резонанс, лінгвальний, екстралінгвальний, емоційний, реципієнт.

Petriv Kh. V. Semantic resonance as a mechanism of objectivation of the author's conceptology of national identity (on the material of the publicist of Oksana Pakhlovskaya). – Article.

In the article the phenomenon of semantic resonance is analyzed as a way of influence on the recipient in the texts of Oksana Pakhlovskaya. Linguistic and extralinguistic factors of its realization, as well as the complex multi-sensor nature of the character, which provokes the emergence of emotional images in the addressee's mind.

Ключевые слова: резонанс, лингвальный, экстралингвальный, эмоциональный, реципиент.

Petriv Kh. V. The semantic resonance as a way of representation of the author's conceptology of the national identity (in Oksana Pakhlovskaya's social and political essays). – Article.

The paper analyzes the phenomenon of semantic resonance as a way of influence on the recipient in Oksana Pakhlovskaya's texts. It deals with the linguistic and extralinguistic factors of its realization and complex multi-sensor nature, that provokes emergence of emotional images in the addressee's mind.

Key words: resonance, linguistic, extralinguistic, emotional, recipient.

Постановка проблеми. Впливова дія резонансних явищ у різних середовищах відома здавна. Водночас типологія резонансних ефектів і прийоми їх формування в текстовому дискурсі – порівняно новий об'єкт наукового дослідження. Їх лінгвістичне вивчення було актуалізоване практикою нейролінгвістичного програмування, політичної пропаганди, реклами, дидактичними потребами тощо. Так, переосмислення взаємодії емоційного та раціонального складників у свідомості людини, необхідність у прагматичному формуванні семантичної чи емоційної доміант інформаційного сприйняття, залежно від специфіки вирішуваних комунікативних завдань, посприяли вивченню явища резонансу в контексті теорії та практики вербального впливу, зокрема й вербально-сугестивного. **Мета** цього дослідження – проаналізувати прийоми авторського впливу на читача, зокрема й вербально-сугестивні, задіяні в реалізації авторської концепції української національної ідентичності. Досягнення цієї мети потребує вирішення таких **завдань**: категоризувати механізми впливу на читача, спрямовані на реалізацію авторського розуміння концептології національної ідентичності, оцінити їх ефективність. Функція впливу текстів публіцистичного спрямування є однією з основних, поруч з інформативною, однак реалізація цього впливу з використанням основних сугестивних механізмів, зокрема прийому резонансу, досліджена недостатньо, що й зумовлює **актуальність** обраної теми. **Об'єктом** дослідження є публіцистика Пахльовської, а **предметом** – мовні й позамовні способи реалізації семантичного резонансу в цих творах.

Аналіз останніх публікацій. До різних аспектів психолінгвістичних впливів, сугестії й семантичного резонансу стосовно комунікативної специфіки неодноразово апелювали зарубіжні вчені Д. Майєлл, К. Оутлі й українські дослідники О.П. Воробйова, О.В. Климентова, М.С. Скаб, Н.В. Слухай, О.С. Снитко, російський психолінгвіст В.П. Белянін та інші.

Суттєвий вплив емоцій у пізнанні світу визнає К. Оутлі у масштабній праці «Психологія емоцій», спростовуючи первинну роль знань у формуванні думки [12, с. 3]. Шляхи здійснення емоційного резонансу в тексті досліджує О.П. Воробйова та вказує серед них застосування словесної образності й фоносемантики, синтаксичного, архітектонічного чи композиційного ритмів, конфігурацій тематично поєднаної лексики, асоціативних рядів тощо [2, с. 74].

О.В. Климентова виділяє такі функції вербальної сугестії: фіксацію, кодифікацію, трансляцію, акумуляцію й трансформацію актуальних смислів. Кожна з них об'єктивується завдяки різним каналам сприйняття: візуальному, аудіальному, кінестетичному тощо [4; 5, с. 109]. Інформація, що просувається з урахуванням специфіки її презентації кількома каналами, є більш валідною порівняно з іншими стимулами. У такий спосіб формуються семантичні асоціати. З одного боку, ці резонанси вмотивовуються специфікою суб'єктивної категоризації інформації, а з іншого – можуть і прагматично нав'язуватися [3, с. 109].

Виклад основних результатів дослідження. В.П. Белянін розробив класифікацію текстів художньої літератури з огляду на їхні психолінгвістичні аспекти. Типи текстів учений виділяє на

основі опису повторюваності й поєднання лексем у тексті. Публіцистичні тексти О. Пахльовської, за згаданою типологією, є складними текстами. «У семантиці складних текстів, – пише В.П. Белянін, – провідним є прагнення зрозуміти незвичайне, складне, не відоме «середній людині».

Тексти О. Пахльовської переважно аналітичні, для них характерний складний синтаксис, ускладнення на рівні поєднання смислів. Чимало статей автора в заголовку містять слово-символ, що неодноразово інтерпретується в тексті статті за допомогою інших рівнозначних символів. Наприклад, в есе «У меандрах європейської амнезії: між *AUSTRIA FELIX* і *PAX MOSCOVITA*» слово *амнезія* є символом, який неодноразово резонує в тексті. Хоча саме слово *амнезія* вжите в статті всього лише чотири рази, однак деякі інші слова-символи щоразу змушують мислення реципієнта апелювати до того самого заголовку. Так, наприклад, прецедентне ім'я *Дунай*, яке домінує в статті, у свідомості носіїв мови зберігає пам'ять про певний пов'язаний із ним емоційний досвід і посилює вплив символу. Дунай в українській культурі – символ кордону, що розділяє світи. У народній обрядовості та фольклорі переправа через річку означала перехід від земного існування до неземного.

Сучасний Дунай як водний рубіж розділяє світ ніби на дві половини – з одного боку – Україна, яка є політично й економічно нестабільною державою, а з іншого – країни Європейського Союзу з високим рівнем індустріального розвитку, демократією та свободами. Отже, символіка Дунаю перегукується із символом амнезії, забуття; таким чином автор закодує латентний смисл – відчуття себе покинутими, забутими, розгніваними на себе та зневіреними. О. Пахльовська саме так і описує ріку: «*Їхати за Дунай*» означало *попрощатися назавжди. Не повернутися, загинути. Силует вершника на коні. Жіночі заломлені руки*» [8, с. 190].

Асоціативний зв'язок виникає, як відомо, у процесі особистого чи генетичного досвіду. У згаданому есе символічне значення річки Дунай закорінене в генетичній, підсвідомій пам'яті реципієнта. Щоби викликати в нього надмір емоційних вражень, О. Пахльовська апелює до Дунаю знову, нав'язуючи читачу сукупність відчуттів, що ззовні здаються випадковими, а в суті своїй об'єднані спільним емоційним забарвленням: «*Для України ці «Дунайські ворота» були мов містичне дзеркало між реальним світом і потойбіччям*» [8, с. 190]. Як і в попередньому випадку, Пахльовська латентно закодує негативні емоції, відчуття страху близької загибелі, забуття, безнадії та неспокою. Концептуальна метафора амнезії, що є наскрізною в тексті, шляхом семантичного резонансу створює мережу концептуальної інтеграції, одним зі складників якої є, на наш погляд,

ментальний простір Дунаю-ріки: «*Дунай і сьогодні, як у давнину, пов'язує Захід і Схід, а отже, і мозаїчну багатоманітність культур, що поставили із синтезу й протистояння західного та східного християнства, Риму й Константинополя*» [8, с. 190]. Крізь увесь текст статті проходить ідея поділу світу на цивілізований і варварський рікою Дунай. Однак якщо раніше Дунай символізував непроникний кордон, то сьогодні, на думку автора, навпаки, кордон став рухомий, і певні історичні моменти перетікають один в одного.

Під час сприйняття тексту відбувається поступове переміщення уваги реципієнта від одного відносно закінченого елемента до іншого; реципієнт прагне «зв'язати» різні змістові елементи тексту в єдине ціле. Текст своєю структурою спонукає читача шукати в ньому пояснення матеріалу повторним нагадуванням про суб'єктів, ситуації, попередні події, без розуміння яких затруднене розуміння наступних [1, с. 27].

Смисл у тексті підтримується й дублюється не лише словом, образом і символом, але й акустично, за допомогою запаху, ритуальної дії тощо. Таким чином, О. Пахльовська апелює й до акустичних засобів, нагадуючи реципієнту вальс Йогана Штрауса-сина «*An der schönen blauen Donau*», «*На прекраснім блакитнім Дунаї*»: «*Сліпуча блакить музики, в якій тонула в захваті Європа XIX століття. Дунай неминаючої краси, Дунай рятівного забуття й сьогодні огортає Європу й світ, долиноючи все з тієї самої Віденської філармонії щороку в Новорічну ніч...*» [8, с. 197]. Своєрідним обрамленням статті є й інша мелодія – мелодія пісні «Ой Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?», адже саме з її історії авторка розпочинає статтю, цими ж рядками її закінчує.

Смисл амнезійного стану України дублюється й іншими звуками української пісні «*Їхав козак за Дунай...*», яка, як зауважує авторка, апелюючи вже до європейського простору, стає відомою в Європі: «*У 1815 році шість варіацій на цю тему напише Карл Марія Вебер, засновник німецької романтичної опери, про якого згадуватиме Шевченко у своїх повістях і «Щоденнику». Наступного, 1816 року, десять варіацій для фортеп'яно створить Бетховен*» [8, с. 190].

Трансляція смислів, як бачимо, відбувається шляхом не лише вербального впливу, але й звукових образів, які латентно присутні в тексті, обрамлюючи його та кодуючи; у низці метафор вербально акцентовані смисли, серед яких емоції страху, смутку, зневіри, розгубленості українців в умовах сучасних реалій українського життя.

За допомогою зорових образів створений новий ментальний простір – простір зникаючої пам'яті, безвихідності історії та зникнення часу, що семантично перегукується з простором амнезії, заявленим у заголовку статті. Такими об-

разами є «два чорні лебеді/календарного білого моря», які є алюзією на вірш Ліни Костенко «22». О. Пахльовська завдяки стилістичному прийому апокризи, тобто запитанню, на яке передбачена відповідь, знову апелює до ріки Дунай: «Чому ці лебеді плывуть із Дунаю? Чому це перетікання зловісних дат, які символізують безвихідність Історії, відбувається саме над тихим плесом Істра-Danuvius 'al» [8, с. 197].

Авторка сама відповідає на поставлене запитання, ще раз нагадуючи, що ріка репрезентує міфологічний, а отже, циклічний час, а це означає, що неминучим є повторення історичних дат: «Як усі великі ріки, Дунай є Рікою Часу. Але Дунай – це насамперед Ріка Європейського Часу» [8, с. 197]. Привертає увагу і емний візуальний образ, закодований у назві вірша Ліни Костенко «22». Знак «22» нагадує читачеві тих лебедів, які «плывуть із Дунаю», адже цифра «2» візуально співвідносна з образом лебедя. Такий енергетично насичений іконічний образ, що виник на основі алюзії на вірш Ліни Костенко, сприяє підтриманню емоційного резонансу в художньому сприйнятті, адже провокує породження асоціацій. Під іконічністю як семіотичним поняттям розуміють «природну подібність або аналогію між формою знака («позначувальним»), незалежно від того, чи то літера, звук, слово, чи певна словесна структура, чи навіть відсутність знака) та об'єктом чи концептом («позначуваним»), співвідносним із ним у світі або, скоріше, у нашому сприйнятті світу [11]. Завдяки появі іконічного образу автор закодує латентний вплив на свідомість реципієнта, що дозволяє розпізнати емотивний стан забуття, невідомості та розгубленості тими реципієнтами, які обізнані з поезією Ліни Костенко, що її цитує автор. Однак не виключено, що невідомий адресат неминуче привнесе власне розуміння в декодування тексту.

Семантичний резонанс шляхом об'єктивації акустичних образів спостерігаємо в текстах О. Пахльовської доволі часто, оскільки звукові впливи є одними з найбільш емоційно значущих. Як зауважує Д. Майєлл, основою семантичного сприйняття є емоції. Саме тому інтерпретація тексту буде відрізнятися залежно від того, які емоції є стрижневими в того чи іншого реципієнта [10]. Однак саме емоційний складник формує ядро концептів, тому апеляції до емоцій через різні сенсорні канали уможливають сприйняття реципієнтом адресованої йому інформації.

Емоції важливі як у комунікації, так і в пізнанні. Проте в багатьох ситуаціях емоції виникають лише після ментального процесу, що пов'язано з природою нашого досвіду, широким спектром стимулів і ситуацій, які за допомогою асоціативного впливу викликають певну емоцію.

Вербалізатори слухових ознак у творах О. Пахльовської займають чільне місце. Слухова пер-

цепція найчастіше здатна пробудити асоціації за локусом і часом. Таким чином, у кількох статтях автора концепт входження до Європейського Союзу вербалізується через музичний твір «Ода радості» Бетховена: «Ось, власне, мініатюрний соціокультурний портрет польського суспільства, який пояснює, чому в ніч на 1 травня на площах польських міст звучала «Ода радості» Бетховена, а в Україні кілька днів потому вибухали снаряди в мелітопольських степах» [8, с. 244]. Антитеза українського та польського локусу досить часто виражається саме через акустичний вербалізатор «Ода радості». Так, наприклад, у статті «Польща й Україна 1 травня 2004 року: «Ода радості» Бетховена на кордоні нової резервації» крізь такий слуховий концепт відбувається семантичний резонанс заявленої в назві дихотомії, що згодом дублюється зоровим резонансом: «Пояснює, чому польська молодь розгойдувала в нічному першотравневому небі різнобарвні прапори європейських міст, а на вулицях Києва на ранок подекуди пенсіонери витягали з ідеологічного нафталіну зім'яті прапори все того самого незмінно червоного кольору, так, наче ще недостатньо крові було пролито під стягами диктатури» [8, с. 245]. Протиставляючи кольорову гаму прапорів європейських міст і червоний колір як відлуння радянської влади, автор продовжує формувати асоціативний ряд у свідомості реципієнта: Польща – «Ода радості» – різнобарвність; Україна – снаряди – червоний колір (який до того ж є кольором крові й утрат). Таке протиставлення є основою цієї статті, і цю основу Пахльовській удалося зберегти від початку до кінця, не лише викликаючи в читачів розуміння, але й нагнітаючи страх за втрату українцями власної держави й ідентичності: «Це означає, що Польща системно й послідовно працює над тим, щоб БУТИ. А Україна системно й послідовно готує себе до політичного й культурного НЕІСНУВАННЯ» [8, с. 248]. Підрахунки показують, що саме слово «кордон» у цій статті вжите 29 разів, що викликає вербальний резонанс. Більше того, автор кілька разів застосовує анафору – сильну позицію тексту стосовно розподілу уваги читача. Такий композиційний прийом так само обслуговує явище семантичного резонансу: «Цей кордон проліг тому, що Польща зробила свій вибір. А Україна – ні. Цей кордон проліг тому, що Польща поважає себе і вміє змусити інших поважати себе. А Україна – ні. Цей кордон проліг тому, що Польща більше ніколи не дозволить Росії нищити свій народ, свою культуру, свою державність. А Україна – так» [8, с. 247–248]. У цьому разі семантичний резонанс латентно об'єктивує емоцію гніву, намагаючись вивести українців з емоційної втоми й мотивувати до дій. Імплицитно вербалізовано також емоцію байдужості, яку О. Пахльов-

ська намагається викоринити зі свідомості українців шляхом багатоканального впливу.

Емоційний резонанс посилюється також впливом на смакові рецептори реципієнта. Описуючи зовнішні ознаки європеїзації на світанку входження Польщі до Європейського Союзу, О. Пахльовська наводить яскравий приклад:

«А в піцерії вам запропонують не яку, а польську піцу. І безсумнівно польська «ідентичність» сумнівно італійської піци полягатиме в тому, що основним її інгредієнтом буде квашена капуста, щоб точніше – “бітос”, змішаний зі шкварками...» [8, с. 246]. Європейськість Польщі, отже, характеризується й через страви, що демонструють своєрідну інтеграцію польської й української ідентичностей. Завдяки апеляції до смакових рецепторів автор укорте викликає в читачів асоціації з Європою.

Активно простежується явище семантичного резонансу на основі акустичного відгомону й у статті «Ave, Mater Dolorosa». Назва статті апелює до римського католицького гімну «Stabat Mater Dolorosa» («Стояла скорботна матір»), автором якого вважається італійський поет XIII ст. Якопоне Да Тоді. Текст гімну – про страждання Діви Марії під час розп'яття Ісуса Христа. Задля контролю за трансляційною здатністю реципієнта сформовано систему активаторів семантичних резонансів. Концепт *СКОРБОТА*, що постає в контексті України в заголовку гімну, вербалізується через низку художніх творів. Таким чином, згадка про «Неофітів» Шевченка пробуджує асоціації з матір'ю, яка бачила, як розтерзане тіло її сина скидали в Тибр, а апеляція до «Скорботної матері» Тичини супроводжується ще й цитатами, що передбачає не лише породження асоціацій, але й кількаразове закріплення образу, який авторка намагалася декодувати в тексті шляхом нанизування алюзій. У цілому можемо вважати, що концепт *СКОРБОТИ* шляхом використання прийому резонансу тут виражений вербально, однак автор провокує й появу латентних смислів – сльози, розлука, біль, страх і покора.

Наприкінці твору спостерігаємо ще один акустичний образ, що є провідним у великій кількості статей О. Пахльовської, – «Ода радості» Бетховена, однак у цьому разі необхідні образи з'являються у свідомості реципієнта на основі антитези: *«Тому поки що наш гімн Європи сьогодні – це «Stabat Mater». Скорботна Мати біля хреста<...>. Ще довга дорога до «Оди радості» Бетховена. І до права її чути зі щасливим усміхом і вільною душею»* [7]. Протиставлення скорботи України та радості Європи – це саме той лейтмотив, що його мала на меті вербалізувати О. Пахльовська. Акустичний образ, який постає в центрі цього тексту, є маркером етнічного та релігійного світосприйняття, адже гімн «Stabat Mater» становить ядро

концептосфери ідентичності лише прихильників католицизму, а гімн «Ода радості» Бетховена є концептуально важливим образом тільки для європейців.

Слово «ave», що в перекладі означає «радуйся», є в автора своєрідним словом-стимулом, яке несе значущу інформацію і, можливо, викликає в реципієнтів асоціативний зв'язок із фразою «Аве, Марія», однак автор одразу відкидає таку читацьку рефлексію: *«Щоб це сталося й справді, хай через багато років, сьогодні маємо сказати AVE матерям цих хлопців. І не радісне «Аве, Марія», – символ Благовіщення. Це Ave, Mater Dolorosa. Ave, Скорботна Мати. Жінки, які народили цих хлопців. Які їх любили. Які народжували їм діток – або й не встигли»* [7].

Анафоричний прийом демонструє явище фонетичного резонансу, що актуалізує розвиток концепту *матір* чи навіть *скорботна матір*. Шляхом накладання акустичних образів на текстові автор латентно вербалізує смисл жалю та водночас надії, закодований у ключовому «ave».

Висновки. Отже, у публіцистичному дискурсі, у межах якого розглядаємо тексти О. Пахльовської, вплив, що його чинить авторка на реципієнта, формується не лише лінгвальними, але й паралінгвальними засобами. Реципієнт сприймає текст водночас кількома способами: графічно, ментально, візуально, акустично, кінестетично тощо. Аналіз творів О. Пахльовської продемонстрував переважно акустичний вплив автора на реципієнта, оскільки завдяки підкріпленню семантичних блоків акустичними образами найчастіше створюється й підтримується валідність певних ідей у текстах автора. Однак помітними є випадки, коли концепт резонує кількома шляхами водночас – акустично, візуально, кінестетично. На наш погляд, такий резонанс має на меті створити й акумулювати в адресата відповідні (передусім емоційні) образи, а також закодувати потрібний образ так, щоб читач міг розкодувати його таким чином, як це необхідно автору. З-поміж емоційних образів автор віддає перевагу тим, що позначають негативну емоцію (страх, безнадію, розгубленість), що свідчить про намір автора мотивувати реципієнтів до конкретних дій. Попри складність і високий рівень інтелектуальності текстів Пахльовської, таких образів є небагато, оскільки авторці властива конкретність і категоричність у відборі концептів, однак ті, що наявні, є достатньо глибокими та символічними.

Водночас використання потенціалу вербального впливу, зокрема латентного, на нашу думку, є недостатнім і невиправданим. Можливо, це є однією з причин того, чому публіцистика О. Пахльовської не відповідає очікуванням соціальної рефлексії на потенційно потужні думки автора.

Література

1. Белянин В.П. Психолінгвістическіе аспекты художественного текста / В.П. Белянин. – М. : Издательство МГУ, 1988. – 120 с.
2. Воробйова О.П. Ідея резонансу в лінгвістичних дослідженнях / О.П. Воробйова // Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М.П. Кочергана. – К. : Видавничий дім КНЛУ, 2006. – С. 72–86.
3. Климентова О.В. Вербальна сугестія сакральних текстів (на матеріалі українськомовних молитов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.01 / О.В. Климентова. – К., 2013, – С. 3, 32.
4. Климентова О.В. Вербальна сугестія як система функцій / О.В. Климентова // Система і структура східнослов'янських мов: до 175-річчя НПУ імені М. Драгоманова. Зб. наук. праць. – К. : Освіта України. 2010. – С. 149–157.
5. Климентова О.В. Семантичний резонанс у сакральних текстах / О.В. Климентова // Система і структура східнослов'янських мов. – 2011. – Вип. 3. – С. 108–114.
6. Пахльовська О.Є.-Я. Простір Софії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/prostir-sofiyi-2>.
7. Пахльовська О.Є.-Я. Ave, Mater Dolorosa [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/nb/ave-mater-dolorosa>.
8. Пахльовська О. Є.-Я. Ave, Eurora! (1989–2008) / О.Є.-Я. Пахльовська. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 656 с.
9. Слухай Н.В. Вербалізація сенсорних прототипів у поетичній творчості Тараса Шевченка: колір і звук / Н.В. Слухай // Шевченкознавчі студії. – 2011. – Вип. 14. – С. 236–247.
10. David S. Miall, Beyond text theory. Understanding literary response. / David S. Miall, Don Kuiken // Discourse Processes. – 1994. – 17. – P. 337–352 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cogprints.org/724/1/BEYOND_t.htm.
11. Iconicity [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iconicity.ch/en/conferences/index.php?subaction=showfull&id=1196955621&archive=&start_from=&ucat=3&.
12. Oatley K. Best Laid Schemes: The Psychology of Emotions / K. Oatley. – Cambridge University Press, 1995. – 525 p.